

RENESANS

nazwa epoki - odrodzenie (odrodzenie się idei antycznych)

ramy czasowe: XV w. - XVI w.

POJĘCIA:

antropocentryzm - w centrum zainteresowania jest człowiek, jego potrzeby duchowe i materialne

humanizm renesansowy - dostrzeżenie potrzeby jednostki, szanowanie jej prawa do godności i indywidualności, humaniści renesansowi znaleźli inspiracje w antyku

FILOZOFIA:

irenizm - pokój między różnymi wyznaniem wywodzącymi się z chrześcijaństwa, tolerancja dla przedstawicieli innych wyznań

makiawelizm - w człowieku jest tyle samo dobra co zła, usprawiedliwiał przebiegłe i złe zachowania dla osiągnięcia celu

egalitaryzm - podstawa sprawiedliwości jest równość pomiędzy ludźmi pod względem ekonomicznym, społecznym i politycznym

WZORCE GODNE NAŚLADOWANIA:

szlachcic ziemianin - satysfakcję daje mu życie w majątku ziemskim, pracuje i odpoczywa zgodnie z rytmem natury, w razie potrzeby broni ojczyzny jako żołnierz

dworzanin - wykształcony, ma nienaganne maniery, potrafi prowadzić konwersacje, szanuje kobiety, lojalny wobec pana, patriota

humanista (poeta doctus) - ma obszerną wiedzę w wielu dziedzinach nauk humanistycznych, inspirował się antykiem, zna starożytne języki, traktuje jednostkę ludzi jako nadrzędną, w twórczości wykorzystuje starożytne gatunki i motywy

obywatel-patriota - podczas pokoju prowadzi życie które służy ojczyźnie np pomaga w tworzeniu wojska, stawia dobro ojczyzny ponad swoim własnym, gotowy do oddania życia za ojczyznę

MOTYWY LITERACKIE:

arkadia - wyidealizowana kraina zamieszкана przez szczęśliwych pasterzy którzy prowadzą życie zgodnie z naturą, raj w którym człowiek pozostaje w bliskim kontakcie z przyrodą

Bóg - humanisci postrzegali Boga jako stwórcę, artystę, nie jest srogi i groźny więc zwracano się do niego bezpośrednio

Exegi monumentum - artysta jest nieśmiertelny przez swoją twórczość która sprawia że jest sławny i zapamiętany na wieki

Theatrum mundi - świat jest przedstawiony jako teatr, a aktorzy - ludzie, mają w nim do odegrania swoją rolę, sami nie podejmują decyzji

LEKTURY:

ODPRAWA POSŁÓW GRECKICH:

Tragiczny los jednostki i zbiorowości jako motyw literacki:

Helena, żona Menelaosa i królowa Sparty, zostaje porwana przez Parisa podczas jego pobytu na Peloponezie. Uchodziła ona za najpiękniejszą kobietę na świecie. Helena została mu obiecana przez Afrodytę, jednak mąż Heleny nie uznał tego argumentu. Wysłał więc poselstwo, które miało poinformować Trojańczyków o możliwych konsekwencjach czynu Parisa — wypowiedzenia wojny. Niezależnie od wybranej przez radę królewską opcji, ktoś byłby nieszczęśliwy. Dla pokoju i bezpieczeństwa państwa, swoje szczęście musiałyby poświęcić Paris, porzucając ukochaną Helenę. Przekupił więc członków rady, przez co tragedia spotkała całe państwo. Po dziesięcioletniej wojnie Troja upadła i została zmieciona z powierzchni ziemi. Własna korzyść przeważała nad dobrem narodu, mimo prób przekonania króla przez Kasandrę (zwiastującą upadek miasta). Tragiczny los spotkał również Helenę. Jej los został przypieczętowany bez jej wiedzy. Na początku Afrodyta i Paris zdecydowali o tym, że zostanie porwana. Później wprowadzono ją z kraju, a następnie decyzję o jej losie podejmowali Trojańczycy z rady królewskiej.

Rola kostiumu historycznego / mitologiczne inspiracje:

Jan Kochanowski, tworząc „Odprawę posłów greckich” skorzystał z mitologicznej historii, jaką była wojna trojańska. Użył także postaci bohaterów tamtych wydarzeń, takich jak Parys, Helena, Kasandra, Menelaos czy Priam. Kochanowski skorzystał więc z kostiumu historycznego, sam bowiem żył i tworzył w czasach renesansu, kiedy to czerpanie z antyku i z jego myśli było popularną praktyką. Kochanowski w trakcie tworzenia swojej sztuki zainspirowany był „Iliadą” Homera, która szczegółowo przybliżała dzieje wojny trojańskiej. Także forma jego dzieła, które jest tragedią, była wykorzystywana przez twórców w czasach antycznych. Kochanowski w swoim tekście opowiedział o chwilach tuż przed wybuchem wojny trojańskiej, ukazał działania króla Priama w obliczu zagrożenia atakiem Greków oraz losy posłów, którzy przybyli z informacjami do króla Troi. Troja pojawiająca się w utworze reprezentuje więc tak naprawdę Polskę i jej losy. Kochanowski dostrzegał bowiem problemy, jakie trapiły kraj. Władze Troi, które nie były w stanie podjąć decyzji, które mogły uratować ich kraj, symbolizują sparaliżowany sejm polski. Kochanowski obserwował, co dzieje się z polityką kraju i swoją sztuką wyrażał głębokie zatroskanie o losy Polski. Autor wskazał, że jego ojczyznę trapią podobne problemy co mityczną Troję - zainteresowanie prywatnymi interesami, zamiast ogólnym dobrem narodu, paraliż władzy czy jej brak poczucia odpowiedzialności za kraj.

Motywy władzy:

Poeta ukazuje więc władzę w obliczu nadciągającego konfliktu zbrojnego i przedstawia jej reakcję na to zagrożenie. Król Priam i sejm trojański nie potrafią podjąć takiego wyzwania, a sprawowana przez nich władza jest słaba, niepewna i niezorganizowana. Kochanowski przedstawia trojańskich posłów jako osoby przekupne, zajmujące się tylko swoimi interesami, które nie powinny znajdować się na stanowisku, które obejmują. W „Odprawie posłów greckich” Kochanowski ukazuje to, co dzieje się z państwem, które musi polegać na władzy niekompetentnej, nie potrafiącej dostrzec prawdy, którą mają przed oczami - upadek Troi wieszczy bowiem Kasandra, córka Priama. Na dodatek król nie stara się tego wszystkiego naprawić, zrzeka się swojej odpowiedzialności, zrzuca ją na inne osoby i zajmuje się swoimi prywatnymi sprawami. Nie poczuwa się on do naprawienia błędów swojego syna, Parysa, który porwał Helenę ze Sparty i tym samym ściągnął na swoją ojczyznę nieszczęście.

KAZANIA SEJMOWE:

Obraz Polski i Polaków:

Kazania sejmowe Piotra Skargi zostały napisane w celu pouczenia uczestników tego zgromadzenia. Ich treść wskazuje, że są to senatorowie Rzeczypospolitej, w których ksiądz Skarga upatrywał większego znaczenia niż pośród sejmowego "pospólstwa" szlachty. Duchowny porusza w swoim dziele tematy ważne dla niego pod względem przetrwania i umocnienia ojczyzny. Są to między innymi wady ustrojowe, ale również wady samej natury Polaków - głównie ich strasznego swawolenia. Skarga maluje przed czytelnikiem obraz ludzi obdarzonych złotą wolnością szlachecką, którzy jednak zmienili ten zacny ideał w anarchię. Dodaje do tego również niegospodarność i pogardę dla władzy królewskiej.

Refleksje o polskich wadach narodowych:

Ksiądz Skarga wspomina tendencje do anarchii wśród nobilew, szczególnie widoczną w pobłażliwym traktowaniu prawa. Zwraca uwagę na przywiązanie do wolności osobistej, które jest jednak nadużywane i nie pozwala przez to ustanowić sprawnych rządów centralnych. Szlachta swojej władzy nad innymi stanami nadużywa, tworząc system

upodlenia chłopów. Autor Kazań sejmowych gani również zbytek oraz niegospodarność, które łączy z niefrasobliwym uszczuplaniem dóbr królewskich, a więc skarbu państwa. To właśnie chciwość dóbr, pozyskiwanych często kosztem innych, Skarga widzi jako przyczynę niezgody w Polsce.

MAKBET:

Moralna odpowiedzialność za czyny:

Makbet to postać niezwykle kontrowersyjna. Początkowo czytelnik poznaje go jako oddanego, honorowego rycerza króla Dunkana. Człowiek ten słynie ze swojego poczucia obowiązku, odwagi i stanowi wzór średniowiecznego pojmowania obowiązku. Gdzieś głęboko w sercu nosi on jednak ziarno mroku, które kiełkuje wraz ze spotkaniem trzech wiedźm. Wystarczy jedynie zapowiedź wielkiej chwały, aby wątpliwości i mroczne postanowienia zaczęły brać górę nad szlachetnością Makbeta. Podszepty własnej żony kierują szlachcica ku przerażającej zbrodni, tym potworniejszej, że dokonanej przez zaufanego wasala. Człowiek ten jest świadomy ciężaru swoich czynów. Nie występuje tutaj fatum. Szekspir ukazuje, że człowiek musi zmagać się z pokusami, często wyrastającymi spoza tego świata, jednak jego wybór to całkowicie świadomy element wolności. Z tego względu musi ponosić jego konsekwencje.

Wina jako motyw literacki:

Dzielny rycerz Makbet ulega własnym słabościom i ze szlachetnego obrońcy Szkocji zamienia się w krwawego królobójcę. Wiedziony wyrzutami sumienia popada w coraz większą paranoję, prowadzącą do rozpętania rządów terroru. Lady Makbet, jego współniczka w zbrodni, popada w szaleństwo, on zaś traci możliwość niewinnego snu. Zbrodniarz i jego współniczka pozornie panują nad emocjami wzbudzonymi przez zbrodnię, w praktyce negowane uczucia niszczą ich psychiki.

Literacki wizerunek tyrana:

Początkowo Makbet jest oddany swojemu władcy. Posiada liczne zalety, jest odważny i honorowy. Zrodzona przez niejasną obietnicę wiedźm ambicja przemienia go jednak w mordercę. Aby utrzymać władzę, główny bohater nie może poprzestać na jednym zabójstwie. Gdy podniósł rękę na króla zorientował się, że każdy może to uczynić. To rodzi paranoję. Napędza ona powoli kolejne zbrodnie, aż do zabicia żony i dzieci Makdufa. Psychika Makbeta nie wytrzymuje tego jawnego aktu potworności, doznaje on swoistej socjopatii. Zbrodnia zaczyna powszednieć. Niegdyś szanowany i lubiany szlachcic traci poparcie ludu, zyskuje jego nienawiść. To rodzi kolejne fale strachu, wątplenie. Widać tutaj, że tyran to postać przepiętna strachem. Ciągłe boi się ludzi, którymi rządzi. Drży na myśl o straceniu pozycji, co pcha go do okrucieństwa.

Motyw władzy:

W Makbecie zderzają się dwa modele władzy. Pierwszy, średniowieczny ideał, reprezentowany jest przez króla Dunkana. Jest to człowiek sprawiedliwy, monarcha o cechach wielkiego przywódcy. Kieruje swoim ludem dla jego dobra, udziela rad i rozsądza sprawiedliwie. Władza przez niego sprawowana to prawdziwe brzemię i ciężka powinność. Duncan to człowiek, który władzą podtrzymuje porządek społeczny. Odwrotnością króla jest Makbet. Dzielny niegdyś rycerz i honorowy wojownik, dokonuje zbrodni w celu społecznego awansu. Tym samym zapoczątkowuje swoją drogę ku staniu się potwornym tyranem, krwawym socjopatą. Dla niego królewska korona nie jest ucieleśnieniem obowiązku, chwalebna służba na rzecz dobra ludu Szkocji. To zwyczajnie spełnienie ambicji, podsycanych dodatkowo przez żonę. Nie ma w Makbecie - królu nic z ideału władcy wprowadzającego porządek. Jest za to ucieleśnieniem wypaczenia, jakie władza za sobą niesie.

Wizerunek kobiety w literaturze:

Lady Makbet towarzyszy Makbetowi na drodze potępienia. Niezwykle ambitna, pragnie zostać królową za wszelką cenę. To osoba niezwykle inteligentna, zdolna knuć skomplikowane intrygi i wykorzystać wrodzony urok do zmylenia podejrzeń. To ona planuje zabójstwo Duncana, spija strażników i podrzuca im sztylet. Zachowuje przy tym kamienny wręcz spokój. Makbeta ogarnia panika, szaleje na myśl o popełnionej zbrodni. Lady Makbet przeciwnie, raz podjęty zamiar musi zostać dokonany.

Rola postaci fantastycznych i zjawisk nadprzyrodzonych w literaturze:

Szekspir doprowadza do spotkania głównego bohatera z trzema Czarownicami na wrzosowiskach. To ich przepowiednie budzą w Makbecie żądzę władzy. Tajemnicze wiedźmy nie pasują jednak do całości dramatu to postaci z innego świata. Podkreśla to nie tylko ich nazwa, ale również miejsce spotkania - starożytni widzieli na bagnach rodzaj portalu do krainy umarłych. Klasyczne trio Czarownic nie przeklina Makbeta, nie więzi jego woli. Jedynie pcha jego myśli w odpowiednim kierunku. Zło było bowiem w Makbecie od początku, wystarczyło tylko je pobudzić. Uświadamia to czwarta wiedźma, Hekate. Starożytna bogini, pozwalała wejrzeć w przeznaczenie, dawała zarazem błogosławieństwo i przekleństwo. Czarownice, które spotkał Makbet to uosobienie momentu, w którym ludzki los staje na rozdrożu. Kusząc szlachcica obietnicami władzy i potęgi, sprowadzają na niego przekleństwo. Są więc zarazem ukazaniem tego, że poznanie własnego losu przynosi jedynie zło. Czarownice to mroczna siła, która wykorzystuje słabość w człowieku, do kierowania jego przeznaczeniem.

FRASZKI, TRENY, PIEŚNI - JAN KOCHANOWSKI

FRASZKI:

Obyczajowe - ukazują obyczaje na dworze, kpią z ludzkich słabości

„Na nabożną” - dewotka demonstracyjnie manifestuje swoją wiarę, Kochanowski wysmiewa fałszywą pobożność

„O doktorze Hiszpanie” - Kochanowski w przesmiewczy sposób przedstawia pijanstwo na dworze

Filozoficzno-refleksyjne - podkreślają ulotność ziemskich wartości

„O żywocie ludzkim” - Kochanowski wprowadza motyw theatrum mundi, przedstawia że plany człowieka są niczym przy planach Boga

„Człowiek Boże igrzysko” - podmiot lityczny porównuje życie ludzkie do teatru który ogląda Bóg, człowiek przekonany o tym że jest centrum świata budzi śmiech Boga

„Do gór i lasów” - opisuje że aby życie było udane to należy zachować umiar, stoicyzm i harmonię z innymi

Biesiadne - przedstawiają uroki dworskiej zabawy, nawiązują do carpe diem

„O doktorze Hiszpanie” - opisuje zwyczaj wspólnego picia alkoholu i skutki tego procederu

„Raki” - pochwała kobiece cechy i walory jednak każdy wers czytany od tyłu zamienia się w krytykę kobiet

Miłosne - pokazują relacje damsko-męskie

„Do Hanny” - prośba o przychylność w kwestii uczuć

„Do miłości” - apostrofa do miłości aby zapanowała na całym świecie

Patriotyczne - podkreślają wartość patriotyzmu

„Na sokalskie mogiły” - śmierć w imię narodu jest godna pozazdroszczenia, jest to pochwała patriotyzmu

Autobiograficzne - informacje z życia poety

„Do gór i lasów” - wspomnienia z podróży Kochanowskiego, świadomość nieuchronności czasu

(Kochanowski we fraszkach często przywoływał postacie mitologiczne)

PIESNI:

„Czego chcesz od nas Panie” - opiewa Boga przez piękno i harmonię stworzenia, świat jest idealny, bo Bóg ukształtował go na swoje podobieństwo

„Nie porzucaj nadzieje...” - manifest renesansowego optymizmu poety, wyraża wiarę, że życie zgodnie z wyrokami boskimi i Fortuną gwarantuje osiągnięcie harmonii i spokoju

„Chcemy być sobie radzi” - podmiot liryczny uczy, jak pokierować życiem, żeby było szczęśliwe, nikt nie ma wpływu na Fortuna i nikt nie zna swojego przeznaczenia, więc

należy cieszyć się teraźniejszością i doceniać każdą dobrą chwilę, najważniejsze jest znalezienie równowagi wewnętrznej (złotego środka)

(Kochanowski w pieśniach łączy wszystkie aspekty zainteresowania człowiekiem, nawiązuje do tego, że Fortuna jest zmienna oraz często wspomina o zasadzie carpe diem oraz o stoicyzmie)

TRENY:

główny temat trenów to oplakiwanie zmarłego dziecka, pochwała jego zalet i obraz rozpacz ojca

Kompozycja cyklu trenów:

Treny I - VIII

pochwały Urszulki, skargi ojca, żal z powodu straty, elegijny nastrój smutku

Treny IX - XVIII

kryzys światopoglądowy Kochanowskiego, dramatyczny bunt, uczucie zagubienia i bezradności

Tren XIX

powrót do równowagi wewnętrznej i odbudowa renesansowego światopoglądu, wyciszenie, nadzieja i spokój